

Виступи на зборах наукової громадськості Харкова 29 квітня 2002 р.,
присвячених пам'яті Юрія Володимировича Шевельова

**Володимир Кравченко, Владика Ігор (Ісіченко), Євген
Ходун, Юрій Безхутрий, Ігор Муромцев, Володимир Калашник**

*Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник.
Випуск 5. – Харків: ФріМайнд, 2001. – С. 223-237.*

*При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її
автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю.
Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана
будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої
(даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному
розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт Східного
інституту українознавства імені Ковальських.*

Адреса редакції:

Східний інститут українознавства імені Ковальських («Схід/Захід»), ауд. 4–87,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6,
Харків, 61077,
Україна.

E-mail: siu.kharkiv@gmail.com

Тел.: +38 057 705 26 30;
+38 096 1555 136

Веб-сайт: <http://keui.univer.kharkov.ua>

© Східний інститут українознавства імені Ковальських

© Автор статті

© Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва

© Ідея та створення електронного архіву часопису – А. М. Домановський

ВИСТУПИ НА ЗБОРАХ НАУКОВОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ ХАРКОВА

29 квітня 2002 р.,

присвячених пам'яті

Юрія Володимировича Шевельова

Володимир Кравченко.

Вельмишановні колеги! Нас усіх привело сюди бажання вшанувати пам'ять людини, яку більшість присутніх у цьому залі знала особисто й яка стала одним із символів українського Харкова. Юрій Шевельов належав до того покоління, котре прийшло до української національної культури на хвилі модернізації, що час від часу перепліталася із завданнями складного українського націотворення. Ця обставина дозволяла «вписувати» Харків до українського національного «проекту», залучаючи до нього вихідців з інших культур. Адже Юрій Шевельов став не першим і не останнім інтелектуалом, який здійснив стрибок з російської культури до провінційної української, ставши в один ряд з Миколою Костомаровим, Миколою Хвильовим, Оленою Телігою — творцями нової, сучасної України.

Дозволю собі коротенький спогад. Один з кращих сучасних знавців України, що мешкає на Заході, розповів мені, як під час однієї з численних розмов про майбутнє України з Юрієм Шевельовим у далеких 70-х рр. «на Гарвардщині» хтось висловив крамольну думку: чи не залишити цей безнадійний з національної української точки зору Харків, перенісши основний центр національного життя на Захід? «Я ніколи не забуду, — сказав цей відомий у світі вчений, — який вираз болю та глибокого душевного переживання з'явився на обличчі Юрія Шевельова, одразу увірвавши розмову на цю тему».

Сучасний Харків стоїть від України ще далі, ніж це було в часи молодості Юрія Шевельова. Місто втрачає притаманний йому колись нахил до модерності. Адже та якість місцевого патріотизму, котрий продукують нині власники та кріпаки приватизованих пострадянських

монополій, агресивні борці з «бандерівщиною» та католицизмом, або самозакохані громадяни невідомо якої, але все одно «першої столиці» — все це безкінечно далеко як від України, так і від сучасності. Утім, пригадую, з якою неприхованою іронією Юрій Шевельов реагував на ті плачі, скарги та жалі на русифікаторів, з якими бігли до нього знедолені українці Харкова. Вони приголомшено вислуховували від Метра слова пролетарського гімну: «Никто не даст нам избавленья — ни бог, ни царь и ни герой...»

Юрій Шевельов як учений — яскравий приклад того, що дисциплінарні рамки будь-якої науки, навіть гуманітарної, або й передусім гуманітарної, завжди виявляються тісними для оригінального мислителя. Виявляється, можна займатися улюбленою справою, уникаючи дисциплінарного талмудизму, бути патріотом і водночас — справжнім ученим, висновкам і добросовісності якого можна довіряти.

Мені, як історіографу, хотілося б пригадати в цьому зв'язку дослідження Юрієм Шевельовим загадкової в своїй анонімності «Історії Русів». Адже він не лише спеціально вивчав мову цього твору, але й мав свою думку щодо його імовірного автора, проте скромно промовчав з власною гіпотезою — їх уже стільки було... На відміну від тих, кому досить побачити химерний сон, щоб одразу ж повідомляти про нього публіці як про чергове сенсаційне відкриття.

Безперечно, українці Харкова мають борг перед пам'яттю свого видатного земляка. В останні роки свого життя він допомагав місцевій громаді, як міг, підтримуючи її освітні, наукові, видавничі проекти, приїжджаючи до міста, незважаючи на похилий вік. Його праці не випадково друкувалися саме в Харкові. Сумно, що він так і не дочекався українського видання своєї «Історичної фонології української мови», але, сподіваюся, вона все-таки побачить світ саме тут і ми ще зустрінемося, щоб відзначити цю подію. Проте, я переконаний, справжнім ушануванням пам'яті Юрія Шевельова стало б відродження в Харкові модерного інтелектуального середовища, здатного підтримати рівноправний діалог оновленої України з оновленою Європою. Без посередників. Без комплексів.

Юрій Володимирович Шевельов, як відомо, не був людиною клерикальних поглядів. Але його першим перебуванням у Харкові після майже півсторічної перерви заопікувалося Харківське православне братство. Такий то був час, 1990 р., коли посадові особи й офіційні установи, крім хіба що КГБ, трималися на обережній відстані від перших гостей з української діаспори, а громадських інституцій, здатних прийняти на себе клопоти про побут, поселення, переїзди містом, організацію зустрічей, ще бракувало. Братство вже було створене й бачило свою місію в реконструкції здорового культурного життя, чужого ідеологізації та кон'юнктурності, зіпертого на християнські засади.

Делікатний у поведінці, але сміливий і часом різкий у судженнях, підкреслено незалежний від політичних дискусій Ю. В. сприймався головню як представник іншої цивілізації, вільної від гіркого досвіду нівелювання особистості, пережитого нами в підсоветській Україні. Ми шукали в ньому себе — таких, якими б ми могли стати без вихованої большевицьким режимом запобігливості, пристосовництва, зневаги до людської гідності. І головною метою скромної програми перебування Ю. В. в Харкові ми бачили свідчення якомога більшому числу людей цієї перспективи, втіленої в нашому колишньому земляку.

Були в цей час дуже зворушливі моменти. Відвідання знищеного старого харківського цвинтаря й Іоано-Усікновенської церкви, де колись ховали його сестру. Безпосередність таксиста, котрий прагнув хоч щось залишити Ю. В. на пам'ять про Харків, і подарував... атлас автомобільних шляхів України, єдине, що мав під рукою. Хоча не бракувало й прагматиків, котрі опинялися біля Ю. В., аби дістати з нього зиск. А на зустрічі в Харківському університеті раптом ожили повоєнні діаспорні конфлікти: один юнак гостро дорікав Ю. В. його колишньою критикою Дмитра Донцова.

Ю. В. не забув цієї першої поїздки. Під час наступного приїзду він відвідав Свято-Дмитрівський храм, здобутий 1993 р. громадою Української Автокефальної Православної Церкви, намагався побачитися з причетними до його першого перебування в Харкові. Організа-

ція «Друзі Харкова», створена за участі Ю. В., надала невеличку допомогу Церкві. І в Свято-Дмитрівському храмі ім'я Юрія Шевельова завжди поминатиметься серед спочилих добродійців.

Присутність постаті Ю. В. в сучасному науковому житті нашого міста лишається викликом для його застійної атмосфери. Образ великого вченого, який зумів реалізуватися лише за умов здобуття реальної свободи, має постійно вказувати нам на вихідну причину змізернення академічного й університетського потенціалу Харкова. Право говорити правду і змагатися за істину — вихідні позиції в справжній науці. І Ю. В. своїм життям ствердив не тільки власне право на правду й особисту незалежність, але й показав нам усім, як багато інтелектуальних плодів дає ця позиція. Пам'ятаймо про це, коли нас, університетських викладачів, знов хочуть загнати на першотравневі демонстрації та змусити стати агітаторами й виборцями партій влади, як сталося 2002 р.

Коли з Америки надійшла скорботна звістка про смерть професора Шевельова, а Східний інститут українознавства імені Ковальських ініціював збори історико-філологічної громадськості Харкова для вшанування його пам'яті спогадами, то раптом виявилось, що й мені, такому собі журналісту Євгенові Ходуну, є що згадати, є про що розповісти. Такий це вже був чоловік товариський — Юрій Володимирович, — що багато хто в Харкові мав з ним якісь спільні справи, якісь пам'ятні розмови.

Юрій Володимирович Шевельов був членом редакційної колегії журналу «Березіль», у якому я до травня 2001 року працював редактором відділу публіцистики. Він радо спілкувався з нами листовно, під час приїздів до Харкова заходив у редакцію.

У якомусь році — тепер уже точно не пригадаю, в якому, десь у середині 90-х — зустрівся Юрій Володимирович із березільцями, працівниками журналу, та поцікавився, чим живе нинішній Харків, як почувается духовно. Відповідати, як редакторові публіцистики, випало мені. Поділився я тоді деякими сумними спостереженнями, що вже на той час оформилися в певні узагальнення.

Не встигли гаразд українці Харкова навчитися щиро й вільно святкувати День незалежності України — як їм «у комплекті» пропонують День визволення міста чи просто День міста, з концертним репертуаром майже таким самим, як і 9 травня. Тільки-но звикли до ясних барв національного прапора, що невдовзі став Державним прапором, — місцева влада вже поспішає запровадити міський прапор (обласного тоді ще не було). «А мова у нас яка?» — запитували харків'яни, які, бачачи такі діла, найдовше не могли дійти до самостійного рішення та все зважували, куди воно повернеться і куди їм повернути вигідніше. Тут би владі й відказати: «Звичайно ж, наша мова — українська, і культура — теж», — і цим було б полегшено розв'язання багатьох інших проблем. Натомість же поряд із «нашою харківською мовою» дивний набір дедалі розширюється: і «харківська» поезія, і «харківське» вокальне мистецтво, і «харківська» церква, і «харківська» історія... Усе це в гіршому випадку — несправжнє, у кращому — вузьке й однобічне.

На кожній із ділянок звеличується й підноситься до рангу кумира якась лише одна особа: найвидатніший представник «харківської поезії» — той, чийм ім'ям названо вулицю в Харкові (помітна постать, але не менш заслужені українські поети з Харкова такої честі досі не удостоєні); найвідоміша «харківська співачка» — та, котрій єдиний створено музей (на жаль, про Оксану Петрусенко тут не йдеться); найбільш виплекана та випещена в Харкові церква — та, представники якої дозволяють собі інколи навіть ображати людей, бажаючих спілкуватися з Богом рідною українською мовою; найбільший «герой» дуже своєрідно потрактованої «харківської історії» — то, напевне, радянський маршал Жуков, на честь якого «залпом» поставили пам'ятник, перейменували проспект і станцію метрополітену, — і то все вже в незалежній Україні, — тоді як політичні, громадські, культурні діячі, котрі закладали духовні підвалини української незалежності, так і лишаються непоцінованими.

Отак у нас, замість сміливого повернення до чистих джерел, на офіційному рівні плуточно витворюється якась псевдонаціональна, квазірегіональна, провінційна субкультура. А субкультура («підкультура») — на те вона і «суб» (немов той «субпродукт»), що не є повновартісною, цілісною національною українською культурою і не може бути її заміником...

Послухав теє Юрій Володимирович і, здається, злегка головою похитав. Не знаю, чи погодився він із такою замальовкою харківського духовного життя, але в усякому разі не заперечив.

... А потім у роботі над спогадами Юрія Володимировича Шевельова (Юрія Шереха) «Я — мене — мені... (і довкруги)» мені випало співпрацювати з вельмишановним автором в останні роки його життя, листуватися з ним у цій справі, і тепер ці дорогі для мене листи я перечитую з особливим хвилюванням. Наведу бодай уривки з одного з них — від 10 червня 2000 року:

*«Шановний Пане Євгене,
дякую за листа й коректу. Коректа дуже добра й розумна. Сьогодні кінчив її вичитувати і за пару днів вишлю Вам назад.*

На титульній сторінці Ви дуже дотепно подали три слова драбинкою через тире. Але я пропонував би додати ще рядок, дрібнішим шрифтом і в дужках (і довкола). [Пізніше автор запропонує «довкола» замінити на «довкруги». — Є. Х.] Після мого прізвища і в дужках, може, додати (Юрій Шерех). Меншими літерами.

[...]

У самому тексті коректи не знаю, як позначати поправки технічно. Ви позначаєте гілками з берегів, а я галочкою на рядку. [...] Я спочатку давав по-своєму, а потім пробував по-Вашому. Не знаю, чи це має значення і як маю поводитися в майбутньому. Також чи я мушу перейти з євроамериканської системи на Вашу? І чи треба давати поправки олівцем, а чи імітацією чорнила? Взагалі, коли будете висилати дальшу коректу, навчіть, якої тактики мені триматися».

На цьому місці урву цитування, щоб наголосити: ось він — весь Юрій Володимирович Шевельов, із притаманним йому демократизмом. Усесвітньовідомий науковець, удостоєних багатьох звань і титулів, він дуже просто навіть просить навчити його, коли це потрібно, і зовсім не вважає це принизливим для себе. Він узагалі в будь-який час і в будь-кого, незважаючи на різницю у статусі, готовий учитися, аби тільки це було з користю для справи.

Натрапляючи на щось невідоме, він не поспішає розкритиковувати незвичне і відкидати як негодяще. Спочатку він мусить обов'язково сам дійти до суті: а що як це просто інша система? Допоки малознайома, допоки малозрозуміла, але все-таки — система, що має свою логіку, своїх користувачів і свою ефективність. Отже, є сенс досягнути її глибше. І тільки стикаючись із некоректністю в науці, з несумлінністю у праці, з відвертим невіглаством та впевнившись, що так воно є, — Юрій Шерех-Шевельов може бути нещадним у критиці. Для тих же, хто добросовісно обманюється, він має на озброєнні свою неповторну іронію, на яку не варто ображатися: адже щодо себе він володіє не меншою самоіронією.

Далі кілька рядків із листа:

«І останнє — обидва томи повинні мати покажчики імен осіб. Хто має їх скласти? Я волів би, щоб це були Ви. Але чи узгоджено це з видавцем? І чи згодні самі Ви? [...]».

Звичайно ж, згоден! Хоч і непроста то була праця. Я не намагався нав'язувати вельмишановному авторові звичну мені систему правки, радше навпаки: старався якнайточніше виконати його побажання і вказівки, хоч у якій формі вони були висловлені й зазначені. Так само й абеткові покажчики імен осіб було зроблено з щонайбільшою ретельністю для кожного з двох томів спогадів. І колеги з редакції часопису

«Березіль» зробили мірою можливостей свій внесок у те, щоб загалом видання вийшло якнайкраще. Нехай тепер судять читачі...

...Мені ж пригадується ще один, раніший приїзд Юрія Володимировича Шевельова до Харкова, на міжнародний фестиваль театрального мистецтва «Березілля-93» в 1993 р. Зустріч із ним було організовано в залі Академії культури (тоді вона, можливо, ще називалася Інститутом культури) на Бурсацькому узвозі. Були там журналісти, що записували виступ на диктофони, — та не знаю, чи зберегли вони тодішні записи. Я той виступ не записував, але, певно, на все життя запам'ятав промовистий момент з оповіді земляка. Не зумію відтворити його дослівно, але постараюся зробити це якнайточніше.

Юрій Володимирович розповів, що перед поїздкою з Нью-Йорка до Харкова він звернувся до лікаря по пораду, і той не рекомендував йому в його віці та з його станом здоров'я подорожувати в «дикі країни». Що мав на увазі шановний лікар? Ну, це такі країни, де електрику, бува, вимикають, де з водопостачанням трапляються перебої, де медичне обслуговування не є доступним та повноцінним... Послухав це Юрій Шевельов та й відказав своє: хтозна, як там воно за Вашою класифікацією, а для мене Україна — то моя Батьківщина. Я їду у свою рідну країну, і я там буду...

...Так, похований у далекій Америці, він повертається у свою і нашу рідну країну, щоб бути з Україною та з нами в Україні — навіки.

Смерть Юрія Шевельова для викладачів і співробітників філологічного факультету Харківського університету не просто тяжка втрата, яку ми переживаємо разом з усіма, кому не байдужа доля української науки й культури. Це ще й величезне особисте горе. Адже Юрій Володимирович був міцно пов'язаний із своєю alma mater. Духовний зв'язок не переривався ніколи, а останнє десятиріччя це були й реальні, сказати б, фізичні контакти.

Коли наприкінці 80-х — на початку 90-х років видатний учений кілька разів відвідав Харків, рідний факультет ставав обов'язковим місцем його зупинки, місцем зустрічі із власною молодістю. У стінах цих аудиторій Юрій Шевельов звертався до викладачів і студентів із мудрим словом Учителя, щедро ділився своїми знаннями й науковими відкриттями. Це завжди була принципова розмова. Юрій Володимирович обстоював свої погляди, не приймав примітивізму й зарозумілості псевдонауки, що процвітала свого часу в Україні. Водночас його виступи були зразком людської толерантності, внутрішньої і зовнішньої інтелігентності. Студенти та й більшість викладачів могли наочно переконатися, що таке справжній Філолог.

Юрій Шевельов разом з іншими вихідцями з Харкова щиро вболівав за долю рідного міста, розвиток його духовності. Він був одним із найавторитетніших членів створеної в США добродійної організації «Друзі Харкова». Допомога, яку вона надавала, була справді неоціненною. Значною мірою стараннями Юрія Володимировича на початку 90-х рр. удалося поновити видання факультетського наукового вісника, а його виступ на потєбнянській науковій конференції став справжнім зразком наукової об'єктивності, дослідницької глибини, школою для молодих і не дуже молодих науковців.

Факультет намагався відповідати своєму випускнику й другові взаємністю: було проведено Шевельовські наукові читання, підготовлено й видано їхні матеріали. Почалося наукове вивчення творчої спадщини самого вченого, з'явилися перші аспіранти, темою досліджень яких стали праці видатного славіста-харків'янина. Чи не в першу чергу завдяки клопотанню філологічного факультету Харківський універ-

ситет присвоїв Юрію Шевельову звання Почесного доктора нашого університету. Але все це лише мала частина того боргу, який має віддати вченому громадськість Харкова й університету.

Юрій Володимирович завжди з готовністю відгукувався на прохання факультету взяти участь у тому чи іншому виданні чи науковій конференції. І навіть коли за станом здоров'я він уже не міг приїхати, його статті й тексти для виступу приходили на нашу адресу. Пригадую, яке враження справив текст його виступу на науковій конференції, присвяченій 100-річному ювілею вчителя Юрія Шевельова, відомого мовознавця Миколи Наконечного. Це були не просто спогади, це були роздуми над трагічною долею української науки, зрештою, над долею української інтелігенції, до якої належав і сам Юрій Володимирович.

Його життя відбило цю долю. Воно не було нещасливим, але вибір ученого на користь української філології з її складним побуванням у світовій науці, неминуче відбився на ньому. Та саме за цей вибір ми тепер вдячні Юрію Шевельову.

Коли з життя йде людина, яку знав особисто, не з книжок, а сидючи за дружним домашнім столом, за приязною бесідою, ходячи її й своїм рідними містами, відвідуючи разом різні культурні заклади, то якого б не була вона поважного віку, говорити про неї в минулому часі надзвичайно важко.

Безумовно, Юрій Володимирович — непересічна фігура за багатьма параметрами. Він був оригінальним і в науці, і в мистецтві, і в політиці, і в побуті (уявіть собі нью-йоркця, який принципово не хотів мати авто!). Нам, в Україні суцям, усіма цими своїми сторонами він лише починає відкриватися.

Якщо взяти, приміром, наукову сторону — чи багато відомо нам з його понад півтисячного списку мовознавчих, культурологічних і літературознавчих праць, не кажучи вже про публіцистику й художні есе! Згадаємо його іронічні слова про себе як про понадвісімдесятирічного віком дебютанта в Україні.

От саме про шлях його до нас життя і по смерті, про мій шлях до нього хочу згадати сьогодні. Чому про це? Маю для такого достатньо підстав...

У Совдепії, країні рабів і партторгів, щодо всіх незгодних і невгодних, діяв чавунний принцип замовчування і паплюження. Навіть якщо тебе разом з твоїми працями фізично не знищували (сталінове — «немає людини — немає проблеми»), то у благословенній одній шостій земної кулі про тебе або глухо мовчали, або політичного дисидента перетворювали на кримінального злочинця чи божевільного. Прикладів цього багато кожен з нас може пригадати. Емігранти, тим більше, емігранти часів Другої світової, тим більше — з України — усі потрапляли під прес цієї системи.

Ю. В. Шевельов, його ідеї, його діяльність для нас, студентів ХДУ 50-х рр. були абсолютно невідомі — його для нас просто не існувало. Мені в пору кінця хрущовської відлиги ім'я Юрія Володимировича стало відомим, коли я був лаборантом кафедри української мови ХДУ (у той час повернувся на кафедру М. Ф. Наконечний). Тоді наш загальний улюбленець П. І. Мартем'янов розшифрував нам отой химерний

запис про автора розділу «Синтаксис простого речення» у двотомному академічному «Курсі сучасної української мови» — «за матеріалами Інституту мовознавства упорядкував Л. А. Булаховський». Це Шевельов! Доречно тут згадати реакцію ще двох осіб. **Особа перша:** після повернення з Міжнародного з'їзду славістів на початку 60-х рр. тодішній наш завідувач кафедри Ф. Медведєв (фігура одіозна навіть тоді для багатьох мовознавців і немовознавців): «Виступав там Шевельов. Усі наші сидять, мовчать. Білодід мені й каже: іди, Федю, ти, виступи. Ну, я й пішов, і вривав тому буржуазному націоналістові!» **Особа друга:** сам Юрій Володимирович у час одних з останніх відвідин *alma mater*, відповідаючи на запитання, як всіма поважаний учений Л. А. Булаховський міг майже привласнити собі чужу працю: «Я ніяких претензій до Л. А. не мав і не можу мати. В інший спосіб опублікувати мою працю тоді він просто не міг». Як бачимо, для Юрія Володимировича важливішим було те, що його праця, а не ім'я (а частково як книга «До генези називного речення» вона вже була опублікована в Мюнхені — шила не сховаєш!) дійшла до науковців Української СРСР.

Фактично ж все одно з невеликою часткою його праць я зміг познайомитися уже після проголошення незалежної України, і то виключно завдяки особистому знайомству з Юрієм Володимировичем.

От такий мій шлях до нього, і я дуже вдячний за це долі. А тепер другий бік справи: як Юрій Володимирович ішов до нас.

Совдепівську епоху я вже побіжно згадав, розказуючи, якими манівами і в якій інтерпретації можна було про нього щось почути. Тепер свіжі спогади про пору «динозаврів раннього (і пізнього) кучмозою» (каюсь, хотів би бути автором цієї характеристики, але таку оцінку взяв із дотепної львівської газети «Пост-поступок»). Тут можна згадати і єзуїтську реакцію харківських можновладців на пропозицію влаштувати виклади на честь 85-ліття вченого: «Хіба влаштовують читання на честь іще живих?» Влаштували! Без їхнього благословення.

Як продовження цієї реакції варто спом'янути й те, як «наївномайстерно» тягли із присвоєнням Юрієві Володимировичу звання почесного громадянина Харкова. Тут вони своє узяли, оскільки це звання присвоюють лише прижиттєво — двічі перевагу було віддано спортсменові, генералові й співакці. Згадаю й тут спокійно іронічну реакцію Юрія Володимировича: «Нічого страшного. Ну, хіба потім перейменують Сумську або Римарську чи Черноглазівську».

Без сорому не можу згадати допитування одного з нині покійних проректорів під час перших відвідин Юрієм Володимировичем університету про його ніби співробітництво з німцями трохи не з улюбленим у відповідних колах формулюванням: «май же мужність зізнатися».

Якщо ж з Харкова помандрувати до Києва, то варто пригадати хоч би дві деталі: з яким скрипом там розв'язувалося питання діяльності Юрія Володимировича як члена Державної правописної комісії і як довго тяглася справа з наданням йому звання лауреата Шевченківської премії. Нині хочуть все це списати ніби на особисте ставлення О. Гончара до Ю. Шевельова, але, звичайно, в таке слабо віриться.

Це невеличкі штрихи його прижиттєвого шляху до нас. А тепер про посмертні мандри, що, власне, й змусило мене зараз говорити про таке.

До університетської газети ми написали невеликий некролог про Юрія Володимировича. І, уявіть собі, навіть з нього «пильний редактор» умудрився вилучити «ідеологічно невитримані пасажи». Ну, прямо як у старі добрі часи! Ще й неофіційно порадив за дозволом про їх збереження звернутися до тогочасного проректора з виховної роботи (вже покійного). Я відповів, що до «професійних істориків-ідеологів» не ходитиму — багато їм чести. Отак вони й зараз продовжують дозувати нашу з вами обізнаність.

Час, звичайно, і без них усе розставить на свої місця, і всім буде роздано за діла їхні. Юрій Володимирович, я певен, не потребує ні свого захисту, ні надривної агітації за нього — його діяльність говорить сама за себе. Але гірко, противно, що й досі нас «єднають» в Україні «колишні».

Небіжчикові ж вічна і добра пам'ять!

Про смерть професора Шевельова мене повідомила Надія Світлична, з якою ми свого часу навчалися на одному курсі Харківського університету — того самого закладу, де після здобуття вищої філологічної освіти нині всесвітньо відомий український мовознавець Юрій Шевельов розпочинав науково-педагогічну діяльність. Голосом, тихішим і сумнішим, ніж звичайно, вона промовила єдину фразу: «Не стало Юрія Володимировича...». І лише після тривалої паузи Надя розповіла деякі подробиці відходу Метра у вічність, в інші світи природного переходу, у чомусь подібного до життєвого фіналу славетного Григорія Сковороди.

Відразу ж на ім'я Голови Шкільної Ради професора Євгена Федоренка до Нью-Йорка було надіслано скорботні телеграм від колективу Харківського національного університету імені Василя Каразіна й окремо від філологічного факультету. Адже Юрій Шевельов був не тільки вихованцем університету, а й його Почесним Доктором; на факультеті, де він навчався й працював, він був кількаразовим гостем і залишив незабутні враження своїми яскравими промовами та задушевними бесідами.

Відкривати безмежний світ геніального філолога-славіста Юрія Шевельова ми розпочали лише в незалежній Україні. Доти більшість творів ученого була недоступна, а саме ім'я їх автора відсторонювалося тодішніми ідеологами від наукової громадськості й нерідко шельмувалось. Пам'ятається перша зустріч з Юрієм Володимировичем як учасником Потєбнянських читань у Харківському університеті. Слухачі були зачаровані образом Олександра Потєбні, поданим доповідачем-гостем, у якому вбачалося стільки спорідненого з тим видатним мовознавцем, фундатором Харківської філологічної школи, про якого він так мудро й делікатно розповідав переповненій аудиторії. Пізніше мені пощастило слухати професора Шевельова на Форумі українців світу в Києві, III Міжнародному конгресі українців у Харкові, приймати його в Харківській філії «Україна-Світ». І всюди глибокодумне розважливе слово вченого-гуманіста, невтомного поборника українського духовного відродження залишало слід в душі, спонукаючи до

творчої праці на неозорій філологічній ниві задля утвердження нової України, чому так послідовно служив і сприяв багатогранною діяльністю незабутній Юрій Володимирович.

Випала мені доля побувати і удома в професора Юрія Шевельова, у його помешканні неподалік від Колумбійського університету в Нью-Йорку, де він багато літ викладав і займався науковою працею. Мене вразила насамперед домашня бібліотека Юрія Володимировича на тисячі томів, серед яких були унікальні наукові видання. Гостинний господар подарував мені кілька цінних своїх книжок, у тому числі «Нариси сучасної української літературної мови» (Мюнхен, 1951), упорядковану ним збірку праць Олександра Потебні «Мова. Національність. Денаціоналізація» (Нью-Йорк, 1992) з розлогою вступною статтею упорядника. А в задушевній розмові були зацікавлені питання про сьогоднішній день *alma mater* та наукові здобутки знайомих філологів-харків'ян, про часопис «Березіль», функціонування української мови в Харкові, а також розповіді про УВАН, товариство «Друзі Харкова», яке, до речі, сприяло фінансово виданню нашого університетського збірника «Слово про Шевченка» (Харків, 1998) та матеріалів Міжнародної наукової конференції до 100-річчя М. Ф. Наконечного, про наукове та громадське життя української діаспори в США.

У надісланій книжці бібліографічного характеру, що вийшла до 90-ліття Юрія Шевельова, Юрій Володимирович зробив напис: «Від спрочинника». Таким він і залишається в моїй пам'яті — автор близько 800 праць — «спрочинником» творчих діянь, розвою вільного духу.